

HANGOK GIVÁT-OZBÓL

A véletlen adta a kezembe az alábbiakban olvasható írásművet. Szerzőjét nem ismertem; Svájcban, egy közös barátunknál fedeztem fel narancsszín dossziében a kézírásos szöveget. Vonalazott papírra van írva, akárha egy nagyalakú irkába...

Givát-Oz annak a kibucnak a neve Izraelben, ahol Arje Palgi él. Szinte teljes egészében Magyarországról eltávozott zsidók alapították. Megilletődöttségem, amikor a kéziratot olvastam, mindenekelőtt ennek szólt: ritkán hallani homogén magyar közösségekről. S elszorította szívemet a sorokból fel-felcsapó honvágy megérzése – amikor például azt írja Palgi, hogy „A szomszédos arab falut a nagy magyar alföldre képzelték...”

Még mélyebb áramok is átjárták lelkemet e visszaemlékezés olvastán. Nemcsak egyes szavak jöttek fel a gyermekkorból – például „repdestek” (nem röpdöstek), „szeg” (és nem szög), „felkeltettem” (és nem felköltöttem), vagyis az a sokfajta „e”, amelyeket mi hallunk, akik ott születtünk, azon a tájon... –, de a nyelv ductusa is alföldi. Örvendezve hallgattam bele a szövegbe.

Nyilvánvalóan generációs élmények azok, amelyekről az emlékező szól. Lassan lejár azok ideje, a mi időnk, akik még túlélői vagyunk az európai zsidógyilkolásnak. Hogy a későbbi nemzedékek megértik-e majd Izrael földjén, amiről Palgi szinte minden megszólaltatott magyar zsidó kibuctársa beszél – nem tudom. Arról beszélnek ugyanis, hogy az asszimiláció kudarca nagyon fáj.

Amióta kéziratát elolvastam és hazahoztam, Arje Palgi itthon járt. Negyven évvel ezelőtt – mint elmondta – ő zárta be Budapesten a Hásómér Hácáir irodahelyiségét, amikor a szervezetet betiltották. Most, hogy újjáalakulhatott, Palgi eljött, hogy átadja a kulcsot...

Új történet íródik. Az egykor „mindörökre” megszüntetett szervezetek életében is, a magyar-izraeli kapcsolatok terén is, és színre lépnek új nemzedékek, amelyektől lassan (szerencsére) oly messze lesznek ama „tüzes kemencék”, mint a fáraói. Éppen ezért tartom elengedhetetlenül fontosnak az olyan tanúságtételek megőrzését és kinyomtatását, mint amilyen ez is.

EMBER MÁRIA

A barakk és a baglyok

Öreg barakk a Bagolyvár. Aggastyán – ha létezne „barakk-gerontológia”, s annak lennének korszakmeghatározó számításai. Magányos és elhagyott – minden kritérium alapján. De makacs, és nem hajlandó eltávozni az élők sorából.

És nagyon szófukar. Majdnem néma. Közéleben azonban kivehető valami mormolás, amely lassacskán, a hangot mintegy felerősítő emlékezet segítségével, furcsa, négynyelvű beszéddé alakul. A négy közül az egyik a történetírás tárgyilagos

nyelvezete; felismerhető egy fiatal társaság közös szlengje; kihallatszik némi fennkölt mozgalmi pátosz, és az egészet körülengi a hazajáró lelkek titokzatos szövege.

A történetírás, tárgyilagosan, egy barakk felállításáról számol be, a zsidó naptár 5709-ik, a polgári időszámítás 1949-ik évének kora őszen (egyébként ez volt az utolsó barakk a Givát-Oz kibuc alapító tagjait befogadó faházak közül). A fiatalok vidám nyelvből fakadt a név, mely „vár”-nak, mesebeli palotának láttatja velünk e hitvány barakkot. A telepítőmozgalom pátosza is nyomot hagyott e néven – mintegy lerója csodálatát a sziklás domboldal meghódításának Teremtés-napi tette előtt. A hazajáró lelkek kísértet-nyelve pedig felidézi a múlt lidérceit, és beleszővi őket a jövő álmaiba.

Mindez hallatszik a tovább élő barakk mormolásában.

***

A Bagolyvár név többet rejt magában, mint összetevőinek szótári jelentése. A „bagoly” szó héber megfelelője – „jánsuf” – visszazármaztatható a „nesef” és „nösifá” szavakra. „Nesef” annyi mint éjszaka, a bizonytalanság hona, de egyben olyan világ is, amelyben minden, akár a legkisebb fénysugár is a biztatás forrása. „Nösifá” (fúvás) – inkább rejtelmes, mint szabatos hangadás.

Ki adta a háznak ezt a nevet? A tizenkét őslakó közül egyik sem tulajdonította magáénak a névadás érdemét, holott a hét barakk közül csak ez az egy kapott megkülönböztető nevet. (Mellesleg emlitem, hogy akkor még nőtlen lakói közül többen is viseltek ragadványneveket vagy becenevet – Cica, Öcsi, Kicsi, Chaplin, Jójó, Kóbi, Kölyök –, de egyikük sem emlékszik rá, kinek köszönhette.) Valaki szélnek eresztette a bagolyvár nevet, és megragadt.

De miért éppen Bagolyvár? – erőltettem a kérdést, és az őslakók különféle feltevéseket hangoztattak. „Mert külön áll”, „magaslaton”, „távoli”, „a világ végén van”, „szirtre épült”, sőt, „megkülönböztette lakóinak nőtlensége” – vélte egyikük. Valakinek rémlett „valamilyen könyvből származó elnevezés”, másukuk „ősi európai képzetek játékát” gondolta felfedezni benne. És még egy magyarázat, talán az igazi: „Amikor munka vagy fürdés után hazamentünk a magaslaton épült barakkba – mesélte Kamill, aki makacs, kitartó küzdelem árán Jigálra héberesítette nevét –, bagolyvisításhoz hasonló »Uhu! Uhu!« kiáltások-

kal jeleztük jövetelünket, és társaink visszakiabáltak: »Jönnek a baglyok, jönnek a baglyok!«

Akármi volt előbb – a Bagolyvár név vagy az „Uhu! Uhu!”-kiáltás, a telitalálat az telitalálat. Ki meri azt állítani, hogy a legendákat szörszálhasogató pontossággal kell elemezni? Uhu Uhu – a sors kacaja. Uhu Uhu – utólagos bölcsesség.

Sors, cselekvés, nevetés csakugyan lakozott a szirtre emelt barakkban. Idővel fény derül majd rájuk. És baglyok is repdestek a barakk táján, mint később bebizonyosodott. Házi baglyok és mezei baglyok. Ám ezek, egyetlenegy kivételével, mind odább álltak, és magára hagyták a barakkot. „Sóhajaira hagyták” – héber kifejezéssel. És ő négy nyelven sóhajtozik.

Igen – migen

„Bár-micvámra Bocskay-kabátot kértem, hogy abban járuljak a Tóra elé. Apám ellenkezett: hogy illik a magyar nemzeti öltözet egy zsidó fiúhoz, főleg beavatási szertartásán? Megmakacsoltam magam, és apám végül beadta a derekát. Kis túlzással azt mondhatnám: díszmagyarban léptem a zsidó vallás parancsolatainak igájába.”

Ávri Béni, a Bagolyvár egyik lakója szereti emlegetni életének ezt az epizódját.

Annak a korszaknak egyik jellemvonása, amelyben a Bagolyvár lakói felserdültek, a zsidó hagyomány megőrzésének a magyar haza iránti hűséggel való összeegyeztetésére irányuló szakadatlan és kilátástalan próbálkozás volt. Szüleik zsidósága a laza vallásosságtól a vegyes házasságig terjedt. Az egyik fiú mégis arról álmódzott gyermekkorában, hogy majd rabbi lesz, és kivándorol Palesztinába; volt köztük, aki azért tanult – még otthon – héberül, mert a nagyapja édességgel jutalmazta minden egyes keservesen bemagolt héber szóért. Egyikük családja sem volt ortodox, azt ne mondjam: bigott. Neológok voltak az akkori fogalmak szerint. Sem mély vallásosság, sem elszakadás. Magyar hűség és zsidó hozzátartozás. Valahol a „Mózes-hitű magyar” és a „magyar állampolgárságú zsidó” között. Magyar műveltség, zsidó ima. Magyar szív, zsidó lelkiület. És mindemellett úgynevezett „elviselhető antiszemita háttér”. Néha ütlegek, zsidózás. És „korlátozó” rendeletek.

Ávri Bénihez hasonlóan a Bagolyvár legtöbb lakója alföldi mezővárosokból származik. A magyar táj mély nyomokat hagyott bennünk, éppúgy, mint a kis létszámú hitközségek összetartó légköre. A tősgyökeres magyarság illúziója a zsidó közösség intimitása ellenében. És köröskörül begyökeredezett, intim antiszemitizmus.

Ha a szülői házat nézzük: „apám adóellenőr volt” (Öcsi), gyümölcs- és zöldségkereskedő (Cica), fűszeres, utóbb gyári munkavezető (Efra),

cipőkereskedő (Lajos), szabó (Rafi M.), könyvelő (Chaplin), elektromos árukkal ügynökölt (Jigál), nyomdatulajdonos (Ávri Béni), szatócs, vagyis vegyeskereskedő (Mordi Klein), ruhakereskedő (Kóbi), könyvelő (Jojó). A fiúk e foglalkozások árnyékában nőttek fel. A szülői házban általában nem szenvedtek szükségletet, de különösen széles látókör sem nyílt belőlük. Egyik fiú sem tanult tovább.

Mind idő előtt vált felnőtté. Valójában már a holocausthoz vezető évek voltak ezek; korán megérlelték őket. Előre látható meglepetésként csapott le rájuk 1944.

A Milkó család városába, Bajára, lengyel zsidó menekültek érkeztek a negyvenes évek elején. A jugoszláv határon kívántak átszökni. Tőlük halott Kóbi: „Meneküljtek. Titeket is elér ez a sors”. Az aggódó fiút az apja kioktatta: „Ne higgyél nekik. Ők messziről jöttek, idegenek. Mi megbecsült polgárok vagyunk.”

Más jeleket nem volt hajlandó észrevenni.

A krematóriumok tüzeiben elhamvadt a fiak magyar hazafisága. Füstbe ment... De a gyermekkor emlékei, a tájak látványa és az első szótagot hangsúlyozó nyelv kiállták a magas hőfok izzását. Poklokban edzetten maradtak velük, lelkük mélyén.

* * *

„Nem találtunk nyugalmat az új környezetben” – emlékszik vissza Ávri Béni az első évre Izraelben. „Teljesen gyökértelenek voltunk, semmi közünk nem volt ahhoz, ami ebben az országban történik” – mondja Efra. „Kizárólag magyar volt a nyelv, zaftos magyar-zsidó humorral megspékelve. Rádióink nem volt, héber újságot alig voltunk képesek olvasni.”

A szomszédos arab falut a nagy magyar alföldre képelték, a zalafebeli mezőőrt megtanították néhány magyar szóra: igen, nem, szervusz, hol az orvos – sőt, heccből erre is: jó napot, strici. A meglepően európai mértékű, rendhagyó havazás (az első évben) szinte a táj természetes alkotórészének hatott a szemükben. Ha héberül kezdtek beszélni, a gyéren hallatott szavak mindjárt elakadtak az első szótagok után, s különösen csengett magyaros hangsúlyú dallamuk, idegenül a környező új életformában.

A fiúk elsáncolták magukat a domb magyar szigetén; menekültek? az úttörők?! a halucok?!... És sziget a szigeten, annak délnyugati részén: a Bagolyvár. Csak a munka, a mozgalom, az álmok.

* * *

Hazai történetüket lényegében ott hagytam abba, hogy egyikük sem tanult tovább. Ehelyett dolgozni mentek. Először kényszerből, a deportálásban, aztán pedig, illő megkülönböztetéssel, az

önálló kibuci jövőre előkészítő gyakorló gazdaságokban még Magyarországon, majd Izraelben Kfár Menáchem, Sár Hágolán és Házoré kibucokban. A munka nemcsak a megélhetés forrása volt, hanem a megbecsülés mércéje is. Ki lett úrrá a traktoron és ki sülyedt vele a mocsárba? Ki mennyit végzett: ki dolgozott naplementéig és ki bizonyult – Isten őrizze? – restnek. És nem mindenki dolgozhat ám bármelyik gépen, nem mindenki ülhet az egyetlen kis terherautó kormányához, és nem mindenki nyúlhat hozzá az új generátorhoz!

Kóbi, a gépek varázslója: „Megérkezett az új generátor, végleges helyére kellett állítanunk. Bonyolult művelet. Valamennyien odajöttek, részt akartak benne venni. Mondtam nekik: «Menjetez haza, gyerekek, Öcsi és Bébi marad, ez elég.» Így is lett.”

Emlékezetes maradt Berci (kibuctag, rajzoló) egyik karikatúrája még a Sár Hágolán-i gyakorló évből: Joszele egy nőre hasonlító traktort simogat idegesen, miután nem sikerült begyújtania, és így duruzsol neki: „Miért vagy hozzám ilyen hüvös ma reggel?”

A tevékenység tengelye a munka, de a központi társalgási téma az enivaló. Miért beszéltek róla annyit? Mert csak szűken adagolva állt rendelkezésükre. „Majdnem, mint a légerekben – emlékezik Efra –, együtt ültünk és menükről ábrándoztunk.” Valójában nem éheztek, de ritkán laktak jól.

És a nők?... Tucatnyi nőtlén fiatalember, húszas éveik elején – nem beszéltek volna egymás közt nőkről? Mostanában folytatott beszélgetéseinkben következetesen ismétlődik a tagadó válasz. Gátlásosak voltak, szégyenlősek – erre emlékeznek. „Ezt mindenki magába zárta” – mondja Mordi, és a téma máig zárva maradt. Egy levélben, amelyet Cica írt akkoriban Sosának, leendő feleségének, arra találtam célzást, hogy a Bagolyvár ifjai közül egyesek „lógó orral járnak”, mert a bájos Chaviva elhagyta a kibucot. Vagyis „a téma” foglalkoztatta ugyan őket, de ki-ki szívében őrizi titkait, a vágyak rekeszében.

A barakkbeli szobák falait nem díszítették lenge öltözetű bájnők képei, még a pőreség akkor dívó, szerény, önmegtartó keretei közt sem. Az *Ogonyok* című szovjet folyóiratból kivágott képeket függesztettek a falakra, a jóságos atya (Sztálin) és a legkimagaslóbb vezető (Lenin) arcképét, itt-ott egy-egy tájképet vagy a divatos Van Gogh festette képmásokat.

A képek négy rugós vaságyra tekintettek le, az ágyakon tengeri fűvel töltött matracok. Akadt még néhány hokedli (támlátlan faszék). A ruhászekrényeket ajtó helyett függöny „zárta”. Éjjeli szekrényként az értékesítő szövetkezet ma már nem használatos faládái szolgáltak, tojásos ládák jelentették a közönséges nívót, narancsos ládák az

átlagon felüli színvonalat. Ezeket ki-ki ízlésének, élelmességének és ügyességének megfelelően szerezte be és alakította.

A bútorok fapadlón álltak, a válaszfalak vékonyak voltak. Mese keringett az egyik szoba padlójába fúrt lyukról, amely a szükségre kimenni lusták kedvéért keletkezett, vagy olyan viharos éjszakák esetére, amikor csakugyan kényelmetlen kimenni. Akad, aki makacsul állítja, hogy ez a lyuk nem a Bagolyvárban volt, hanem egy másik barakkban, egy házasember szobájában, és akkor vájták, amikor élete párja házon kívül tanult, ő pedig nőtlén jóbarátaival osztotta meg magányát. Nem lehet tudni, mi igaz az egészről. Mint ahogy azt sem sikerült kinyomoznom, melyik szobában történt a benzinfuomítás újszerű kísérlete. A tanácsadó Öcsi volt, ő győzte meg az egyik fiút, hogy a benzint is lehet forralás útján desztillálni, mint a vizet. A kísérlet biztatóan folyt a robbanás bekövetkeztéig; az oltáshoz kisajátított pokróc elhamvadt anélkül, hogy megvédte volna az ártatlan kísérletező arcát a megpörköléstől. De hogy ez és így történt-e valójában – próbáljon valaki utánajárni.

Amiről nincs vita: Jojó, a későbbi klarinétművész (és mindenkori ugratások áldozata) rendszerető ember volt. Ruhaneműjét mindig vállfára terítette, a vállfát a falba vert szegre akasztotta. Lévén a praktikus és gyors megoldások híve, lefekvés előtt felállt egy székre, hogy belebújjon a pizzamakabájába. Leküzdehetlen volt a csábítás: kirúgni alóla a széket, és Jojót függőben hagyni a falba vert szögön... Ugyanez a Jojó, barátai ámulatára, dunnahuzatba szokta behúzni a plédjét. Az említett praktikus megoldások szellemében a plédbe burkolódzva bújt bele a dunnahuzatba... – jó alkalmat kínálván lakótársainak, hogy rágombolják a huzatot.

„Nem voltunk intellektuelek” – hárít el mindenfajta kérdezősködést Efra. – „Ha a Bagolyvár nevetett, az egész kibuc mulatott. Ha nem mindjárt, akkor másnaptól kezdve... Nem kínoztak minket mélyreható kétségek, egyikünk sem érezte úgy, hogy lemondott volna valami nagy anyagi vagy szellemi bőségről, amikor eljött. De a lelkünk nyugalmát nem találtuk meg.”

Vészkorszak és váltóláz

„Mimi, kinint, Mimi, kinint!” – riasztotta Lajos a legendás ápolónőt. Mimi felnyalábolta, és a padlóról az ágyba emelte a jól megtermett fiút. Az lázban égett. Vacogott a foga, tüzelt a teste, rájött az éhség, sós falatokat követelt, öklével csapdosta a padlót, a vékony válaszfalba verte a fejét.

A malária megtámadta a Bagolyvár minden lakóját és a kibuc tagjainak többségét. A mocsarakból jött, a földekről, ahol nyüzsgött az anopheles-

szúnyog. Ezek a gonosz rovarok lesben álltak, megjelölték kiszemelt áldozataikat, aztán hirtelen rajtuk ütöttek. „Rongynak éreztem magam” – a beszámolómban vissza-visszatér ez a mondat.

Ennek a pokolnak fokozatai is voltak. A terciánus malária csak meggyötörte a beteget, a trópusi malária az életükre tört.

„Halál, ki gondolt a halálra?!... Nevettünk a helyzeten, ha erőnk engedte. A feljavított kozttal vigasztalódtunk: fél tojás helyett egy egész járt?... És tíz roham után igazi üdülőház Száfedben vagy Haifán.” Mesélik, hogy egyik nap, amikor az egész kibuc lázban fetrengett nyolc fiút kivéve, ez a nyolc elfogyasztotta az egész tagságnak szánt reggelit. Végre jóllaktak.

„Mimi – fázom! Nem fagytam meg, amikor a havon háltunk, és minden reggel kevesebben ébredtünk fel, mint amennyien este lefeküdtünk. Apámmal egy pokróc alatt feküdtünk, az ő testének melege tartott életben.” (Efra)

„Mimi – megőrülök! Csinálj valamit! Túléltem azt az éjszakát, amikor összezsúfoltak minket, tízezer zsidót a cukorgyár épületében, és biztosak voltunk benne, hogy ez a vég. Nem kevesen vesztették el az eszüket azon az éjszakán. Mint a nagynéném, aki menekülni próbált, nehogy megbolonduljon, és helyben agyonlőttek.” (Joszele)

„Mimi – megint egyedül vagyok. Sorsomra hagyva, mint akkor, tizenhárom éves koromban, amikor apám felültetett engem és öcsémet egy kocsira, és rábízott minket egy ismerős parasztra. »Legyetek jók, fiúk, vigyázzatok az egészségetekre« – mondta. Néhány nap múlva elvitték.” (Öcsi)

„Mimi – én nem félek a haláltól. Közelről ismerem. Tudod, engem rádobtak a hullagyűjtők targoncájára anélkül, hogy rám pazaroltak volna egy puskagolyót. Órák hosszat utaztam a halottakkal.” (Rafi)

„Mimi – miért van olyan kevés férfi ebben a marhavagonban, csupa nő, öreg és gyerek? Mitől büzlik így, hogy meg kell fulladni? És ki az, aki szétválaszt minket, és miért vernek, miért ordítanak, és mik ezek a kémények? Ez ugyanaz a leves, amire három napig rá sem tudtam nézni? Pedig milyen jó íze van most!... Nem akarok még egyszer huszonnégy kilóra lefogni és tetőtől talpig eltetvesedni!” (Cica)

„Mimi – megkönnyebbültem, amióta az ágyra dobtál. Csak az bosszant, hogy nem emlékszem, annak a kislánynak, annak a szőke copfosnak, aki úgy sírt, az öccse volt-e vagy a húga, akit annyira keresett. Tudod, akiket kivégezni kísértünk a Duna-partra. Hatan tereltük őket, lovas csendőrök. Négyünkről tudtam, hogy zsidók vagyunk. Hamis igazolványokkal álltunk a Magyar Királyi Csendőrség szolgálatában... De mi lesz a másik két kíséreléssel? Mit csináljunk? Mi lesz? Egyszer csak

megjelent az egység parancsnoka, az is egy zsidó fiú, városombeli. Összesúgott azzal a két, előttem ismeretlen társunkkal, azután rövid parancsokat osztogatott. A gyerekekről leszedték a felsőruhát, a vízbe szórták... A gyerekeket felpakolták egy ponyvával fedett teherautóra... Amikor visszatértünk a körletbe, az a két »csendő« elmondta: eltökélt szándékuk volt, hogy velünk négyünkkel végeznek, és megmentik a gyerekeket. Ha csak egy percet is késik a parancsnok, ki tudja, mi történt volna!... De miért nem tudok visszaemlékezni, hogy az a vézna kislány az öccsét vagy a hűgát kereste-e sírva – és miért tér vissza álmaimban olyan gyakran?” (Lajos)

A Bagolyvár tizenkét lakóját hatvanöt maláriaroham érte, és csak akkor szabadultak meg a betegségtől, amikor az Egészségügyi Minisztérium emberei permetezéssel megsemmisítették a szúnyogfészkeket. Senki sem halt bele, sem közülünk, sem a kibuc többi tagjai közül. A halál máshonnan leselkedett.

Egy vörös hajnal

Pirkadat előtt magányos lövés hallatszott a Bagolyvár közvetlen közelében. A barakkban lakók többsége nem hallotta. Néhányan, akik hallották, nem tulajdonítottak neki különösebb jelentőséget. Ha nem lesz folytatása, akkor csak annyi történt, hogy véletlenül elsült egy hanyag éjjeliőr puskája.

Maguk az éjjeliőrök persze hallották a lövést, meg is próbálták kideríteni az eredetét, de ez nem sikerült nekik.

Végül Rafi Mihály, a Bagolyvár lakója, felébredt és kiment szükségét végezni. A barakk közelében a sziklán észrevett egy fekvő alakot. Előtte a szemüvege. Mindez, furcsa módon, a bokrok között. Ki ez? Arab? Beszivárgó?

„Nem féltém – meséli Rafi M. – Zavarban voltam. Kimondottan zavarban. Visszamentem a szobába, fegyvert kerestem, és felkeltettem valakit. Velem jött, gyufát gyújtott, és annak az egy szál gyufának a fényénél szörnyű látvány tárult elénk. Láttam már halottat azelőtt is, de Korda Slomo arca teljesen szét volt roncsolva.”

Korda Slomo öngyilkos lett. A kibuc alapító tagjai kizárták. Egy estére viszályt, puskát ragadt, és véget vetett életének. Hogy biztosra menjen, szájba lőtte magát. Miért?

* * *

A Hásomér Hácáir ifjúsági mozgalom magasabb korosztályú csoportjainak elnevezése a háború utáni Magyarországon nem volt a véletlen műve. A választott nevek lelki beállítottságot

tükröztek, s lehetőleg rámutattak a kitűzött célra. Részai voltak a fiatalok mindennapi életének, kifejezték vágyaikat. A név már a megvalósítás része, legyen az akár „Szabadság”, akár mindössze annyi, hogy „Jövő”. Szerencsét hozó, sikert előmozdító talizmánt is helyettesíthet a név, ha az – például – „Lelkesedés”, „Lázadók”, „Makkabi”, „Őrség”. Mindegyiknél többet előlegez – mint a jövő egy darabja – a magabiztos „Vörös hajnal”. A leghalványabb kétség sem férhetett ahhoz, hogy pirkadni fog a hajnal, hogy vörös lesz, és szárnyain hozza majd a cionizmus és a szocializmus ragyogását. A fiatalok – köztük Korda Slomo – a holocaust kegyetlen iskolájában tanulták a cionizmust, a szocializmus biztos megvalósulása pedig meg vagyon írva az SZK(b)P története Rövid Tanfolyamában...

A zsidóság és a szocializmus egybefűzése nem ment simán. Fiatalok a világos beszédet szeretik, és egyértelmű fontossági sorrendet követelnek. E helyett a szintézis fogalmát igyekeztek beadni nekik; cionizmus és szocializmus „együtt jár” – hallhatták –, „az egyik feltételezi a másikat”. Megalkuvás-szaga volt a dolognak, ez a fiatalokat zavarba ejti.

Működött akkor Izraelben egy szervezet, amely híveket próbált toborozni az egyszerű, az összefüggéstől eltekintő eszmének. Azt hirdette, hogy a szocializmusé az elsőbbség, és minden akadályt – így a cionizmust is – félre kell gördíteni az útjából. Az Izraeli Kommunista Párt volt ez a szervezet. Főleg a Hásomér Hácáirhoz tartozóak kibucui felé igyekezett kinyújtani a csápjait.

Ez ellen védekezni kell. Főleg Givát-Ozban, amelynek egyik tagja börtönben ül Magyarországon!

Ki kell őt szabadítani. Megmentésére tervek szövődnek, naivak és vakmerőek, minden logikától mentes, a veszélyek előtt szemet húnyó, a biztos kudarcnak fittyet hányó, ifjú tervezetések. Menteni kell, hát menjünk és mentsük!

Slomo Dardari készült az utazásra. Elejét kellett venni, hogy a kibucból kiszivárgó hír, óvatlan célzás megghiúsítsa küldetését. Időlegesen megfigyelés alá helyezték a tagtársak levelezését.

És ezek a rendszabályok a kommunista behatolás kísérletét tárták fel a kibucban. Ez derült ki a Korda Slomo címére érkező levelekből.

Slomóra mint magába forduló, intellektuális hajlamú, mindig kétségek közt hanykolódó fiatalemberre emlékeznek társai. Értelmes fiú, minden igazságtalanságra érzékeny, akivel még a mozgalom küldötteinek is nehéz volt vitába szállniuk. A Magyar Kommunista Pártból állt át a Hásomér Hácáirba. Nehezen szokta meg a fizikai munkát, nehezen sikerült kapcsolatot teremtenie lányokkal. Fiatal élete tépelődések, elhatározások és visszako- zások, próbálkozások és kudarcok láncolata volt.

Amikor fény derült az Izraeli Kommunista Párt- hoz fűződő kapcsolataira, rendkívüli taggyűlést hívtak össze a kibucban. A viharos ülés valóságos bírósági tárgyalássá változott. A vádlottnak szemernyi esélye sem volt. Mi több: nem volt hajlandó önbírálatot gyakorolni. Csak védekezett, cáfolatokba bonyolódott...

„Sima kiközösítés volt, nem voltak kétségeink” – emlékezik Joszele. „Furcsállottam, hogy ő nem volt felháborodva a levelei felbontása miatt” – mondja Efra. „A kiközösítése ellen szólaltam fel, de azután mégis együtt szavaztam a többiekkel” – feleli kérdéseimre Rafi Mihály. „A kiközösítés mellett nyilatkoztam és így is szavaztam, bár helyességéről nem voltam teljesen meggyőződve” – rémlik Chaplinnek az idő távolából.

Korda Slomót kiközösítették. Azokban a hetekben szerelmi csalódás is gyötörte. A határmenti település kényszerű elhagyása azzal a kötelezettséggel járt, hogy be kellett vonulnia a katonasághoz. Így nem térhetett vissza Magyarországra.

Egy este visszajött a kibucba, elintézni valamit. Senkinek sem jutott eszébe, hogy végleges elintézésre készül.

Vaksötét este volt. A generátor megint nem működött. Slomo a Bagolyvár egyik szobájában talált szállást. Hosszasan elbeszélgetett Rafi Mihállal. Nem a kiközösítésről, nem az egész ügyről, nem is az udvarlását elutasító lányról. „Szomorúnak látszott, levertnek, de a beszélgetés végeztével lefeküdtünk. Emlékszem, Slomo még sokáig forgolódott, hallottam. De azután elaludtunk. Legalábbis én elaludtam” – emlékezik Rafi M.

Slomo még hanykolódott egy darabig, azután puskát ragadott, hogy véget vessen hanyódásainak.

Az első számú tehenész

A kis Pista felült a gyümölcsrel megrakott szer- kár bakjára. Szeretett kocskázni, élvezte a kocsis közelségét, a gyeplők fogását. Édesapja nagykö- rösi üzletéből időnként Budapestre és Bécsbe indultak szállítmányok. A kisfiú elkísérte őket a vasútállomásig.

Pistát, aki az idők forгатagában Cica lett, a Bagolyvár lakói központi személyiségként tart- ják nyilván. A „vezéregyéniség” kifejezés nem volt használatos a puritán, egalitárius közösségben, amely oly magától értetődő becsületességgel (és kollektív irigységgel...) osztja el szűkös javait. A „vezető”, a „vezér” bántó képzeteket keltett volna bennük. Cicától pedig távol állt az uralom- vágy. De jól esett neki, hogy hallgatókra talált, hogy megfogadják a tanácsát, hogy követik őt.

Az a szemüveges havéra („tagtársnő”), aki ajtót nyitott neki a mozgalom budapesti szállásán, a pil-

lanat ihletében ráragasztotta a Cica elnevezést, pedig alig volt benne valami macskaszzerű. Alacsony és zömök, dús szőke hajú, komoly – sőt szomorkás – tekintetű fiú volt. Kissé lomha járása közben a jobb válla szeretett lecsúszni.

Tömören és határozottan fejezte ki magát, ha kellett, ha nem. „Ha volt mit mondanom, azt a bennem működő impulzus ki is mondatta velem. Szavaim visszhangja alakított” – mondja most.

A Bagolyvárba mint „megtért” legényember került, miután kapcsolata első barátnőjével zátonyra futott. Bírálói utóbb valamiféle, neki alárendelt klikk szervezésével vádolták. Ez a vád lepergett róla, hála becsületességének és a kibucban betöltött fontos szerepének. Eleinte kocsis volt, a takarmánynövények termesztésében vett részt, végül a tehenészetben kötött ki. Pedig a tagság épp akkoriban választotta meg a kibuc első gazdasági vezetőjévé – de munkaerőhiány következtében csakhamar felkérték, álljon be dolgozni a tehenészetbe. „Elvállaltam, mert elfogadták a feltételeimet – emlékezik. – Először csak két évi próbaidőre köteleztem el magamat, de azután ott ragadtam, mert én lettem az első számú tehenész.”

Mindig szeretett állatok közelében élni, velük dolgozni. Apját korán elveszítette – a holocaust megfosztotta édesanyjától is. Megjárta Auschwitzot; hazakerülve Nagykőrösön csak egy nagybácsit talált; ez a gazdag és fukar ember nem átalotta őt a helybeli népkonyhára utasítani. A Joint-konyhán kapott tányér leves fölött akadt meg a tekintete a Hásómér Hácáir plakátján, amely felszólította a zsidó fiatalokat, hogy induljanak el az új jövő felé. A magány és egy szovjet katonatiszt jiddis nyelvű nőgatása, hogy menyjen Palesztinába, arra készítették, hogy összecsomagolja a cókókóját, és kövesse a plakát útmutatásait.

Budapesten először rossz villamosra ült, és a megadott címtől távol szállt le róla. Saját véleménye szerint „ez volt az utolsó eset”, hogy utat tévesztett. Társai bizalmát módszeres gondolkodásával és pontos munkájával érdemelte ki. Azok a fiúk és lányok, akik az önálló kibuci létre való felkészülés több állomását járták meg vele együtt Magyarországon és Izraelben, köréje csoportosultak, sőt, igyekeztek hozzá hasonlóan mozogni. . .

Velük lakik ma is és köztük él – de távolságot tart. Nehezen hihető, hogy lánya és fia eltávozása a kibucból közönyösen hagyta volna, ám őt erről senki sem hallotta beszélni.

„Táncolni is kevesen látták” – mondják a régi társak.

Reggel felé

„Ideálokat úgy lehet a legjobban fenntartani – cinikus megfogalmazás szerint –, ha nem valósít-

juk meg őket.” Itt viszont folytatódik a kísérlet. Nagy kérdőjel lebeg a kibuc fölött, meg tudják-e őrizni tagjaik a hitüket azon a minimális szinten, amelyen alul nincs a kibucnak létjogosultsága.

Jótékony, folytonos és lélekvidító bőkezűséggel alakult a természetes és a mesterséges környezet. A változás gyökeres, az eredeti és a mai helyzet között a különbség – formában, látványosságban, a lényegben – olyan, mint a színekben: sárga és sötét helyén eleven zöld. Vadon helyett megművelés, tövises bozót helyett virágágyak. Díszbokrok, gyep, liget, erdő. Fabarakok helyén emeletes épületek. És az emberi táj: a keménykötésű, de a humorérzékét sem nélkülöző magyar ajkúakhoz csatlakoztak gyengéd és vidám brazilok.

„A holocausthoz a szamba” – mondják egymásról. Valamennyien zsidók, a Hásómér Hácáir neveltjei.

Néha, a jövőről társalogva, félig tréfásan, felmerül már az „aggok háza” fogalom is. A kis temetőt (héberül: „a sírok háza”) gondos kezek ápolják. Elesett katona-fiak is nyugodnak benne.

A magyar múlt fonetikai emléke gyanánt megmaradt a szóeleji hangsúlyozás. A kiolthatatlan gyerekkori emlékektől eltekintve – távolságot tartanak a hálátlan őshazától. Csak mostanában, több évtizedes megszakítás után szövődnek új kapcsolatok, a Magyarországon bekövetkezett – a turizmust is érintő – változások nyomán. A kibuc több tagja utazott már oda, és tért vissza. Ha az odautazás némi szívdobogással jár is. . .

A holocaust emléke továbbra is üldözi őket. Évről évre egyre inkább. Nem mint fenyegetés – mint árnyék. Akarva sem menekülhet előle az ember, nincs hová. Velük van minden órában, minden percben. A lélek rejtekében. Mint belülről kísértő rémkép, elválaszthatatlanul. Megtanultak vele élni; évenként egy napot szentelnek az emlékezésre. E nap előestéjén összegyűlnek. Levezetés a cél – és az átadás is parancsolat. De a saját fülemmel hallottam egyszer a legjobb kibuc-fiak egyikének az anyjához intézett szavait: „Megértem és tiszteletben tartom érzelmeidet, de még nem fogtam fel: miért kötelez ez a dolog engem?!”

A túlélők máig is azt keresik – szilárd talajra akarnának lépni. Szilárd földet találtak a lábuk alá, de lelki szilárdságot? Mi az pontosan?

Időközben a százegynehány alapító tagból, akiknek a Bagolyvár lakói csak öt százalékát tették ki, közel ötszáz lelket számláló közösség lett, benne a tagok gyermekei és idős szülei. A kibuc neve Givát-Oz: Erődombfalva.

Benne van a „domb”. Az, hogy „falu” lesz, 1949. szeptember 21-én, a zsidó naptár szerint 5709. Elul hó 27. napján, a kibuc születése napján még csak remény volt. És az, hogy „erő”? Azzal mit akartak mondani?

Idézzünk fel néhány jellegzetes emléket a

Bagolyvár későbbi lakóinak első sétájáról a dombtetőn. „A domb tetszett nekem. Nem volt kietlen. De a környék miatt kényelmetlenül éreztem magam” – mondja Efra. „A domb nem tetszett. Ki látott már ilyet?! Sivár domboldal. Mi sokkal lakályosabb vidékről származunk. Mit fogunk itt csinálni? . . . De nem rettentünk vissza.” (Rafi) „Mint a Pálmách katonája, hozzá voltam szokva az efféle dombokhoz. Jeruzsálem környékén tanyáztunk ilyeneken. Nem találtam benne semmi visszataszítót.” (Jigal) „Elhallgattam, hogy nem tetszik. Nehezemre esett magaménak érezni ezt a tájat a szülőföld után.” (Ávri Béni).

Az első nap emlékeiből: „Kígyók, skorpiók, vadvirágok és egy barlang. Sátor és két vályogvaskó. Minden égtáj felé tárva-nyitva. Betönni a réseket! Egy pár öszvér, négyszögletes kapák, csákányok, ásók, munka, emberek. Rengeteg ember körös-körül. Felállítani. Még ma felállítani a barakkokat. Itt vannak a Kfár Menáchém, a Sá'r Hágolán és a Házoréa kibucok tagjai is. Az egész környékről érkeztek.”

„Távolabb arab falvak. Feltételezett ellenszenv. Őreink a környező dombokon. Drótkerítés.”

„Az arabok – rejtvény és aggodalom. Ők nem kevésbé keresnek pártfogást, mint mi barátságot.”

„És Jojó nyűzsög mindenütt a fényképezőgéppel. Örökít. . .”

„A barakkokat – mindet felállítottuk. Utolsónak a Bagolyvárat. Este a vendégek elutaztak. Magunkra maradtunk. Rengeteg halva, sütemény és Goldstein Eszter főzte mákos tészta birto-kában. . .”

„Viharlámpa fényénél táncoltunk a szikla körül az étkező-barakkban. Nem virrasztottuk át az első éjszakát; fáradtak voltunk. Spontán osztozkodtunk: a házaspárok a lenti barakkokban tértek nyugovóra, a nőtlen fiúk a fentiekben. Nem sokan szeretkeztek azon az éjjelen. Igaz, nincs róla pontos feljegyzés. . .”

Nagyon világos volt az éjszaka. Rengeteg csillag a messzeségben. Holdfény és viharlámpa. Világosság mindenfelé. A közelgő reggelt ígérő éjszaka.

Reggel visszavonulnak a baglyok. Reggel eltávolodnak a legendák.

A szövetség azokban az első napokban köttetett. A csatlakozók – a többség – hozzátették láthatatlan aláírásukat. Mostanáig nem ébredt aggály az aláírások tiszteletben tartását illetően, de az utóbbi időkben néha csak nehezen tudják kibetűzni a neveket.

(1988)

A GÓLEM ÉS PRÁGA MISZTIKUS VILÁGA GUSTAV MEYRINK SOROZAT

JELENIK MEG A GÖNCÖL KIADÓ GONDOZÁSÁBAN

Az író – eredeti nevén Gustav Meyer –, báró Carl Vambühler von zu Hemmingen württembergi miniszter és Marie Meyer színésznő törvénytelen gyermeke, prágai zsidó banktisztviselő, polgárpukkasztó, közismert spiritiszta, kalandos életű dandy, aki alapító-vezetője volt a „Kék csillag páholy” teozófiai egyesülésnek. Sziporkázó szellemiségű szatírját a müncheni Simpli-cissimus teszi közzé.

Meyrink 1868-ban született Bécsben. Müncheni gyermekei után 16 éves korában költözik – édesanyjával – Prágába.

1915-ben jelenik meg a *Gólem* c. kötete, mely páratlan sikert aratott, s megalapozta Meyrink írói hírnevét.

A történet fantasztikus történeti magvat hordoz. Bonyodalmainak középpontjában Löw rabbi teremtménye, a titokzatos, mesterséges lény áll, amit életre lehet kelteni. A Gólem legendája oly kézzelfoghatónak tetszett, hogy utánjárásra készítette Egon Erwin Kisch, Prága másik szerelmesét. A siker fontos eleme Meyrink misztika iránti hajlamában keresendő.

További művei is titokzatos világokról szólnak, misztikus bölcsességeket nyilvánítanak ki. Legjelentősebbek: a *Walpurgis-éj*; a *Zöld arc* és *A nyugati ablak angyala*.

Meyrink talán legismertebb műveiből a GÖNCÖL KIADÓ sorozatot állított össze. A kiadó ennek keretében jelentette meg 1989 végén a híres GÓLEM-et. Ezt követi A NYUGATI ABLAK ANGYALA, (A TORONY REJTÉLYE címmel), a WALPURGIS-ÉJ, s végül a ZÖLD ARC.

A sorozat minden kötete megrendelhető a GÖNCÖL KIADÓ Kft. címén: 1519 BUDAPEST, Pf. 351.

ALAPÍTVÁNY

a lelki sérült gyermekért

Rohamosan változó világunk fokozott terheket ró a felnővekvő nemzedékekre. Gyermekeink körében egyre gyakrabban észlelünk alkalmazkodási zavarokat, iskolai kudarcokat és súlyos lelki sérüléseket. E korosztály jelentősebb hányadát érintő problémák aktív megelőzést és színvonalas gyógyítást igényelnek.

Egy korábbi kezdeményezés felkarolásával alapítványt hoztunk létre, melynek célja, hogy hatékony segítséget nyújtson a lelki sérült gyermekek, különösen a serdülőkorúak gyógyításában, szociális rehabilitációjában.

Első lépésként fontosnak tartjuk egy modellintézet létrehozását, mely programja szerint a család és a közvetlen környezet bevonásával igyekszik a fiatalok pszichés problémáira komplex pszichiátriai, pedagógiai és szociális megoldást találni. Az elkészült tervek alapján a budai zöldövezetben felépülő kórház-ambulancia, nappali szanatórium és kórházi iskola együttes az alapítvány számlájára beérkező adományokból valósul meg.

Az alapítvány célkitűzéseinek megvalósításához és elsősorban e modellintézet létrehozásához minden anyagi vagy természetbeni segítséget köszönettel fogadunk.

az Alapítvány Kuratóriuma

Levelezési cím: 1021 Budapest, Vöröshadsereg útja 6.
Forint számla: Magyar Hitel Bank 222-10609
Devizaszámla: 401-5042-941-31